

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” - CONSTANȚA

ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE

DOMENIUL DE DOCTORAT TEOLOGIE

*Provocări și oportunități misionar-pastorale ale dialogului  
dintre științe și teologie în contemporaneitate*

REZUMAT

COORDONATOR:

Prof. Univ. Dr. Pr. Gheorghe ISTODOR

Student – Doctorand

Constantin TACHE

CONSTANȚA

2019

## Cuprins

|                                                                                                |    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Introducere. Actualitatea și necesitatea temei.....                                            | 3  |
| I. Știința modernă. Repere fundamentale.....                                                   | 4  |
| II. Atitudinea Bisericii față de știința modernă .....                                         | 7  |
| III. Dialogul dintre științe și teologie între complementaritate și antagonism.....            | 10 |
| IV. Oportunități ale complementarității dialogului știință-teologie.....                       | 14 |
| V. Soluții la nivelul cercetării și dialogului științifico-teologic: principiul antropic ..... | 17 |
| Concluzii .....                                                                                | 19 |
| Bibliografie selectivă .....                                                                   | 21 |

## **Introducere. Actualitatea și necesitatea temei**

În cadrul dialogului dintre teologie și știință, care are loc în Occident pe de o parte, și în Biserica Răsăriteană, pe de altă parte, se admite că ceea ce lipsește nu este calificarea și evaluarea formelor ale acestui dialog, ci dialogul în esența lui. Este important de evaluat formele istorice existente ale acestui dialog, însă și mai important este cercetarea motivațiilor acestui dialogul, respectiv tensiunea relației dintre știință și teologie care a existat până acum. Aceasta nu înseamnă că problema dialogul trebuie abordată din perspectiva unei filosofii ad-hoc sau alegând o poziție. Dimpotrivă, dialogul dintre știință și teologie are sens numai ca o problemă existențială, pornind din interiorul imediat al nevoilor omului contemporan. Aceasta înseamnă că poziția inițială a oricărui dialog trebuie să înceapă din a ancheta cu privire la acest mod particular al condiției umane care a dus la existența contrapozității religiei și științei și, ca urmare, la o serie întreagă de speculații cu privire la relaționarea dintre ele. Aceasta reprezintă necesitatea fundamentală a temei propuse.

Esența și obiectivul stabilirii unei relații între teologie și știință constă în relaționarea a două tipuri diferite de experiență în aceeași subiectivitate umană și că diviziunea și divizare internă pe care o observăm în tensiunea dintre știință și teologie astăzi nu este ceva ce a fost implantat în natura omului așa cum a fost creat inițial, ci mai degrabă reprezintă o continuare a evenimentului din istoria biblică pe care o numim „căderea”. Imaginea divină umană a fost distorsionată și integritatea ei pierdută, dar intrinsec ființele umane sunt încă creaturi unificate, având un fel de amintire arhetipică a asemănării lor cu Dumnezeu. Prin urmare, procesul de restaurarea a unității în ceea ce este menit să fie legat de om, adică unirea între viziunea științifică și experiența lui Dumnezeu, are ca obiectiv final revenirea la asemănarea cu Dumnezeu și intrarea sa în unirea cu Dumnezeu prin îndepărtarea tuturor diviziunilor în creație. Această restaurare nu este o necesitate culturală sau academică, ci mai degrabă un imperativ ascetic și spiritual care rezultă din condiția umană actuală și din cea care este implantată în spiritul uman.

Prin urmare, putem vedea că fundamentul unei relații între teologie și știință nu poate fi găsit decât în adâncul subiectului uman, care este ea însăși o manifestare a unității experienței noastre reale de întrupat existența în lume. Întâlnirea teologiei și științei are loc în cadrul rubrici ale experienței umane și, prin urmare, temeiul fundamental pentru medierea dintre ele este viața

internă a subiectivității umane, în timp ce se confruntă cu lume prin propria sa întrupare personală în ea. Deoarece formele particulare de funcționare a conștiinței umane și a facultăților superioare ale contemplației trebuie să lase urme peste tot, adică în teoriile științifice și în învățăturile teologice, scopul medierii dintre teologie și știință poate să fie înțeles ca re-descoperirea a subiectivității umane în discursul științific.

## **I. Știința modernă. Repere fundamentale**

Știința modernă reprezintă mai mult decât o simplă reformulare a concepțiilor științifice apărute în secolul al XVII-lea, însă această reformulare a concepțiilor a fost suficient de radicală pentru a justifica denumirea de „revoluție”, denumire care i se aplică frecvent. De asemenea, se poate vorbi de știință ca activitate socială organizată. Perioada modernă a fost martora unei activități științifice foarte mari. Cu toate acestea, este dificil să distingem știința de filozofie înainte de secolul al XVII-lea și este la fel de dificil de aplicat noțiunea „oameni de știință” în această perioadă. Existența unui Leibniz indică faptul că compartimentarea a ceea ce numim acum știința era departe de a fi finalizată la sfârșitul secolului al XVII-lea. Cu toate acestea, până atunci, Europa Occidentală avea, nu doar câțiva, ci grupuri întregi de oameni care se pot eticheta ca „oameni de știință”. Existau societăți bine organizate, în cadrul cărora oamenii de știință angajați în aceeași activitate aveau o comunicare eficientă cu un număr mare de bărbați angajați în aceeași activitate.

Secolul XX învață cu surprindere că noțiunea de „universitate” a fost în strânsă legătură cu Biserica. Suntem obișnuiți să considerăm universitățile ca centre principale, sau cel puțin ca fiind printre centrele principale ale cercetării științifice. Situația s-a întâlnit și în Evul Mediu, când aproape toată activitatea intelectuală, inclusiv știința, se regăsea între zidurile universității. Nu numai universitățile Europei nu au fost punctele de activitate științifică și științele naturale trebuiau să-și dezvolte propriile centre de activitate independent de universități, dar universitățile erau principalele centre de opoziție față de noua concepție despre natură pe care a construit-o știința modernă<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> W.F. McComas, *The Nature of Science in Science Education: Rationales and Strategies*, Kluwer Academic Publishers, New York, 2002

Majoritatea domeniilor de cercetare ale științei moderne au probleme similare atunci când sunt analizate datele de cercetare pe care le produc. În cele mai multe cazuri, nu există standarde sub formă de stil de format sau documentare. Prin urmare, datele de cercetare sunt generate sau salvate în diferite formate, care de cele mai multe ori nu sunt consistente semantic și meta-datele sunt furnizate incomplet<sup>2</sup>. Acest lucru este valabil pentru majoritatea domeniilor de cercetare empirică. Domeniul de cercetare al științei materialelor poate fi situat în grupul domeniilor de cercetare, care efectuează experimente empirice pentru a obține noi descoperiri. Lipsa standardelor în format și furnizarea incompletă a meta-datelor împiedică reutilizarea și exploatarea continuă a datelor de cercetare experimentală într-o mare măsură. Fie că este reutilizat de către același institut / cercetători sau altul, fiecare necesită o anumită calitate a datelor și a documentației lor, astfel gestionarea datelor pentru a putea lucra cu datele de cercetare. Pentru a asigura sustenabilitatea datelor și impactul maxim al experimentelor preponderent scumpe efectuate pentru a le genera, trebuie asigurată calitatea datelor din cercetare.

Datele de cercetare experimentală sunt adesea „generate” de procese informale, care sunt adaptate pe baza întrebării de cercetare<sup>3</sup>. Principalele organizații de finanțare au pus accentul pe gestionarea datelor de cercetare în ultimii ani. În 2009, Fundația Germană de Cercetare (DFG) a publicat o serie de recomandări privind gestionarea datelor de cercetare științifică. În cadrul primei recomandări, termenul de date de cercetare este definit pe larg ca toate datele, care sunt generate în timpul studiului surselor, experimentelor, măsurătorilor, sondajelor și sondajelor. Un aspect important este că datele cercetării științifice sunt considerate fundamentul publicațiilor științifice<sup>4</sup>. În cadrul acestei definiții, fiecare instituție are libertatea de a alege în ce măsură și în ce stare de agregare se vor salva datele de cercetare. Cu toate acestea, a doua recomandare susține nevoia de standarde organizaționale specifice domeniului pentru gestionarea datelor de cercetare. Se susține că natura diversă a diferitelor domenii de cercetare este reflectată în date și, astfel, cerințele individuale pentru o gestionare suficientă a datelor<sup>5</sup>.

Științele materiei reprezintă domenii foarte importante și care prezintă un foarte mare interes în cadrul științei astăzi. Progresul lor și descoperirile realizate în cadrul lor ne-au adus un

---

<sup>2</sup> Heike Neuroth, *Nestor Handbuch*, Verlag Werner Hulsbusch, Boizenburg, 2009, p. 19

<sup>3</sup> *Ibidem*

<sup>4</sup> *Recommendations for secure retention and provision of Digital Research Primary Data*, German Research Foundation, Bonn, 2009, p. 32

<sup>5</sup> *Ibidem*

pic de claritate în ceea ce privește lumea înconjurătoare. În contextul dialogului dintre știință și religie, este important de a aduce în discuție activitatea științelor materiei întrucât au generat o serie de provocări. În continuare vom schița câteva aspecte legate de domeniul cosmologiei, matematicii și fizicii.

Abordarea inter-disciplinară oferă o înțelegere holistică, unitară și obiectivă asupra relației dintre teologie și științele materiei și, în general, asupra tuturor problemelor lumii, așa cum aceasta a fost de altfel exprimată în termeni mai puțin elaborați și în trecut, înțelegere, care, din păcate a fost afectată într-o măsură minoră, dar cu mare rezonanță istorică, de pozițiile intransigente ale unor conducători ai Bisericii Catolice, și într-o măsură considerabilă și cu mare impact social, atât de concepțiile și teoriile evoluționist-naturaliste și materialiste clasice, cât și de cele moderne.

Cercetarea inter-disciplinară presupune întotdeauna dialogul între domenii și disponibilitatea reală a părților implicate în cercetare. Reprezentanți de marcă ai științelor vieții actuale își manifestă deschiderea în a dialoga cu Teologia, fără a presupune o imixtiune în cunoașterea teologică ci doar disponibilitatea pentru dialog în vederea exprimării complementarității dintre Știință și Teologie. Este adevărat că există poziții de autosuficiență ale unor oameni aparținând științelor vieții care nu sunt deschiși dialogului, precum și rețineri ale unor teologi în a dialoga cu Știința. Este necesar ca teologii care le împărtășesc să-și depășească prejudecățile nejustificate și să accepte deschis dialogul cu Știința, chiar dacă se evocă faptul că lumea este căzută din starea primordială de perfecțiune, echilibru într-o stare de alterare, dezechilibru, altminteri realitățile acestei lumi nu pot fi înțelese corect și profund doar printr-o cunoaștere bazată exclusiv pe credință.

Științele vieții reprezintă ramuri deosebit de importante pentru cercetarea științifică astăzi întrucât dezvoltarea acestora și progresul lor au adus o îmbunătățire a vieții umane. Pot fi aduse în discuție foarte multe domenii deosebit de importante care au adus diverse provocări la adresa vieții religioase, însă în cadrul demersului nostru vom schița câteva aspecte legate de domeniul biologiei, medicinei și geneticii.

## II. Atitudinea Bisericii față de știința modernă

Este acceptat pe scară largă faptul că creștinismul occidental a avut primul impact profund asupra științelor naturale, ceea ce a dus ulterior la apariția problemelor în relația dintre știință și religie din perspectivă culturală, academică și eclezială. Arthur Peacocke, un cercetător de seamă în dialogul științei și teologiei anglicane, admite în cartea sa *Teologia pentru o epocă științifică* faptul că experiența creștinismului răsăritean în relația cu știința este diferită<sup>6</sup>. Într-una din cele mai importante lucrări despre perspectiva ortodoxă în știință, se spune că „creștinismul ortodox are o abordare specială asupra științei”<sup>7</sup>. În ciuda recunoașterii „diferenței” acestei experiențe, sensul acestei diferențe nu a fost încă complet articulat și cercetat în literatura teologică.

„Specialitatea” experienței ortodoxe în relația cu știința și diferența în ceea ce privește formele occidentale ale dialogului dintre știință și religie care sunt determinate în cele din urmă de fundamentele teologice esențiale, precum natura teologiei, natura abilității umane de a-L cunoaște pe Dumnezeu și înțelegerea locului omenirii în univers și rolul în medierea dintre lume și Dumnezeu.

Diferențele dintre abordările creștine occidentale și răsăritene ale științelor naturii constituie în sine o problemă istorică serioasă. Impactul culturii clasice grecești cu creștinismul în Europa de Vest, care a fost articulat de Fericitul Augustin și de opt secole mai târziu de Roger Bacon, are un efect pe termen lung absolut diferit asupra dezvoltării științifice și a progresului tehnologiei în comparație cu părțile estice ale Europei, unde modurile de viață și teologizare ale oamenilor au fost timp de mai multe secole mai aproape de tradiția patristică greacă și diferite de tradiția latină, căreia îi aparținea Fericitului Augustin. Găsim cel puțin interesant de ce până în secolul al XII-lea, gândirea patristică greacă și teologia bizantină, cu dimensiunile lor profund mistice, erau aproape uitate în Europa de Vest. O sinteză patristică greacă, care stă la baza tuturor teologilor ortodocși, conține în sine secretul atitudinii speciale față de știința pe care teologia ortodoxă a urmat-o de-a lungul secolelor.

---

<sup>6</sup> Arthur Robert Peacocke, *Theology for a Scientific Age : Being and Becoming Natural and Divine*, Fortress Press, Minneapolis, 1993, p. 23

<sup>7</sup> Stanley Harakas, “The Christian Faith Concerning Creation and Biology”, in *La theologie dans l'Eglise et dans Le Monde*, Chambesy, Geneva, 1984, p. 226

Mântuitorul Hristos este Logosul întrupat al lui Dumnezeu, Cel care este Alfa și Omega teologiei creștine. Știința, fiind implicată în discursul teologic ortodox, nu poate evita întâlnirea cu Hristos; din influența Părinților greci, natura și activitatea științifică care o privesc, nu pot fi văzute în afara lui Hristos, prin care se poate înțelege sensul și scopul întregii creații. Întruparea Logosului lui Dumnezeu în lume ca stabilirea inteligibilității lumii în contingența ei completă – adică dimensiunea creștină a dialogului dintre teologie și știință – recapitulează indicii metodologici către acest dialog. În acest aspect, abordarea asupra dialogului dintre teologie și știință poate fi paralelă cu „știința teologică” a lui Thomas Torrance, care în multe aspecte încearcă să folosească ideile scriitorilor patristici pentru a argumenta că „nici doctrina creației și nici doctrina întrupării nu va permite teologiei să se detașeze de știința naturală sau umană în care omului îi este oferită de Dumnezeu sarcina de a explora și de a aduce la cuvânt, ordinea și armonia universului și a tot ceea ce se află în el, căci universul este sfera în care credinciosul slăvește și îl laudă pe Dumnezeu Creatorul, precum și mijlocul în care Dumnezeu se face cunoscut omului. Știința face parte din datoria religioasă a omului, deoarece este parte a răspunsului său credincios la Creatorul și Susținătorul Cosmosului”.<sup>8</sup>

În concluzie, unirea ipostatică a Divinului și a omului, Mântuitorul Hristos, a recapitulat omenirea și a demonstrat ființelor umane că este datoria lor să fie în centrul ființei de a media între lume și Dumnezeu și de a-l lauda pe Creator prin creație și să fie el însuși un mediator între teologie și știință.

Influența greacă care s-a confruntat biserica timpurie a fost un rezultat direct al regelui Alexandru cel Mare (356-323). Alexandru a studiat filosofia și idealurile elenismului de la Aristotel<sup>9</sup>. Elenismul a reprezentat mai mult decât doar cultura greacă; a fost un model cuprinzător pentru falsificarea unei societăți civile. Când Alexandru a cucerit un anumit popor, el i-a adus pe arhitecții, urbanistii, filozofii și oamenii de știință aparținând poporului respectiv. Rezultatul a fost un amalgam de culturi absorbite între ele, ceea ce a făcut mai ușoară asimilarea celor cucerite<sup>10</sup>. Din acest model greaca „comună” a devenit limba dominantă a lumii. Elenismul a intrat în contact cu biserica timpurie prin influența scăzută pe care o avea asupra teocrației evreiești, care a luptat să-și păstreze identitatea într-o cultură care a pătruns pe toate fațetele

---

<sup>8</sup> Thomas Torrance, *Theological Science*, Bloomsbury T&T Clark, Edingurg, 2000, p. 39

<sup>9</sup> David Alan Black ; Thomas D. Lea, *The New Testament: Its Background and Message*, Broadman & Holman Publishers, Nashville, TN, 2003, p. 13

<sup>10</sup> Julius Scott, *Jewish Backgrounds of the New Testament*, Baker Academic, Grand Rapids, MI, 2006, p. 113

experienței umane<sup>11</sup>. Abia după ce neamurile au primit vestea bună, acest zid de separare a început să se prăbușească și diferitele paradigme grecești s-au infiltrat în teologia creștină (Faptele 9, 26-30)<sup>12</sup>. Acolo unde a existat cândva o înțelegere a unității, a conexiunii și a ordinii în univers, între indivizi, zeii lor și statul civil, acum a existat ideea că aceste lucruri erau rele și restrictive.

Știința în Evul Mediu a fost un subiect destul de complicat. Multe teze științifice din Evul Mediu contraveneau a ceea ce Biserica Catolică credea și învăța, iar acest lucru a dus la o mare dezbatere în Evul Mediu. Biserica a acuzat oamenii cu erezie dacă aceștia încercau să folosească știința pentru a respinge învățăturile bisericii. Cu toate că biserica a avut o atitudine timidă cu privire la utilizarea științei în Evul Mediu în viața de zi cu zi, aceasta nu a oprit oamenii să o studieze.

Începutul Evului Mediu a înregistrat un progres foarte mic în ceea ce privește știința. Biserica a avut o mare influență și mulți oameni se temeau de mânia reprezentanților bisericii. În cele din urmă, chiar și biserica și-a dat seama de importanța științei însă numai în ceea ce privește progresul medicinei.

În perioada primară și mai ales în Evul Mediu știința a început să crească progresiv în primul rând datorită înființării universităților în marile orașe ale Europei, fiind separate și neinfluențate de Biserică. Finanțarea universităților a fost făcută de către anumite familii puternice și de către stat și nu de către Biserică. Cu toate acestea, Biserica Catolică s-a activat atunci când descoperirile unor oameni de știință amenințau învățătura și dogma ei, în anumite cazuri pedepsind foarte dur pe cei care nu se supuneau învățăturilor ei, așa cum am văzut.

Cultura vremii Sfinților Părinți nu se deosebește fundamental de cea contemporană, ținând cont că renașterea păgână de la începutul modernității și adevărata invazie neo-păgână din zilele noastre, face ca acest context cultural de atunci și de azi să nu difere foarte mult cu privire la raportarea față de Hristos și Biserica Sa. Totuși există și elemente de diferență fundamentală între cele două contexte culturale, cel mai important fiind, în opinia noastră, cel legat de întrepătrunderea celor două domenii distincte astăzi: filosofia și știința. Astăzi există o întrepătrundere care este una „parazitară” între filozofie și știință, iar această influență de vede prin proliferarea îngrijorătoare a ideologiilor.

---

<sup>11</sup> *Ibidem*, pp. 116-118

<sup>12</sup> James McGoldrick, *Christianity and Its Competitors: The New Faces of Old Heresy*, Christian Focus, Scotland, 2006, p. 83

Deși nu s-au confruntat cu unele din provocările culturale – filosofice și științifice totodată – contemporane, prin abordarea, răspunsurile și felul în care au gestionat toate provocările la adresa învățaturii și misiunii Bisericii, Sfinții părinți capadocieni, alături de Sfântul Maxim și Sfântul Ioan Damaschin rămân niște modele de raportare, de deschidere și de asumare responsabilă a întregului conținut al lucrării revelate naturale a lui Dumnezeu, cuprins în cadrul filosofiilor și a științelor.

Stăniloae a arătat viziunea teologică a lui Maxim și cosmologia cuantică ca fiind de acord prin faptul că acestea reprezentau universul ca fiind atât emergent, cât și structurat rațional. Stabilind un raport între teologie și știință, el pare să fi transmis că, în măsura în care fizica cuantică poate facilita înțelegerea cosmologiei maximiene, intuițiile lui Maxim despre natura universului au anticipat reprezentarea contemporană a realității. Abordarea lui nu a fost îndepărtată. Mai aproape de zilele noastre, Paul Davies a afirmat relația dintre anumite idei cosmologice ale epocii noastre și intuițiile medievale<sup>13</sup>. Dar ceea ce contează este că pentru Stăniloae materia și universul în întregime erau caracterizate de raționalitate.

Relația dintre Știință și Teologie a avut profund de suferit după ce fondatorii sau părinții științelor moderne prin importanțele lor descoperiri au oferit lumii noi explicații, menite să schimbe radical percepția despre lume și viață. Lucrurile nu stau deloc în acest fel, ci dimpotrivă părinții științelor moderne, recunoscuți ca atare de întreaga comunitate științifică, nu au fost doar simpli oameni religioși, care împărtășeau o anumită religiozitate stereotipă și generalizată caracteristică epocii, ci oameni cu o puternică conștiință religioasă și cu profunde preocupări teologice, unii dintre ei fiind chiar teologi sau preoți.

### **III. Dialogul dintre științe și teologie între complementaritate și antagonism**

Raportul dintre cunoașterea științifică și religie a fost o temă deosebit de discutată în ultimele secole, pe diferite planuri și în diferite tonalități. Se pare că, într-o asemenea discuție, suntem pândiți îndeosebi de două primejdii: cea a superficialității și cea a arbitrarului. Teologii și unii filosofi vor putea fi dezavantajați de o înțelegere nesatisfăcătoare a spiritului cercetării științifice moderne. Alți filosofi și mulți oameni de știință nu vor fi în stare să aprecieze

---

<sup>13</sup> John D. Barrow, *Originea universului*, p. 109

întotdeauna experiența religioasă în întreaga ei amploare și adâncime existențială. Pe de altă parte, nu trebuie pierdut din vedere că participanții la discuție sunt persoane religioase sau oameni fără asemenea convingeri. Faptul nu este lipsit de consecințe în ceea ce privește capacitatea lor de a examina cu detașare și imparțialitate diferite puncte de vedere. Nu va exista, adesea, disponibilitatea de a accepta concluzii contrare propriilor așteptări. Ori de câte ori temeiurile și argumentele pe care se sprijină fiecare punct de vedere nu vor fi întâmpinate cu receptivitate, discuția rațională, în care părțile se străduiesc să-și înțeleagă pozițiile și năzuiesc să se pună de acord, va fi înlocuită cu pledoarii pentru idei preconcepute. Chiar și bunele intenții nu ne pot pune la adăpost de asemenea primejdii. Este, însă, bine să fim avertizați asupra lor.

În afara frustrărilor pe care le pot genera unele controverse pe această temă, au fost formulate și considerații mai teoretice, care pot să zdruncine încrederea în posibilitatea unei discuții apte să aducă clarificări. S-a afirmat, bunăoară, că perspectiva credinciosului și a celui care nu e credincios ar fi inseparabile de moduri distincte de a trăi și de a resimți existența, care ar exclude din capul locului o bună comunicare. „Un asemenea punct de vedere dă socoteală de caracterul sistematic ambiguu al lumii, care poate fi percepută în mod atât religios, cât și naturalist. Sunt forme radical diferite de a percepe un anumit lucru drept ceva”<sup>14</sup>.

O abordare de acest gen, care va fi calificată în anumite cercuri drept relativistă, conduce la concluzia că o discuție asupra relației dintre știință și religie ar fi utilă numai în cercul celor ce împărtășesc convingeri religioase sau al celor care nu au angajamente cu caracter religios. Este o concluzie care se susține dacă acceptăm că punerea între paranteze a angajamentelor specifice ar fi o condiție a bunei comunicări dintre părți. Altfel stau lucrurile, însă, dacă credem că una dintre căile pe care pot fi obținute clarificări utile este aceea a unei mai bune înțelegeri, de către fiecare parte, a experiențelor care conferă substanță și consistență celeilalte forme de viață, cea religioasă sau cea științifică.

Tradiția modernă a avut convingerea că opoziția dintre religie și știință se va finaliza prin eșecul religiei. Cercetarea experimentală va câștiga în fața „mitului” religios. Creștinismul, văzut doar ca o etapă în cadrul umanității, urma să fie depășit, devrăjirea lumii fiind un proces ireversibil.

---

<sup>14</sup> John Hick, "Seeing as and Religious Experience", în *Religionsphilosophie. Akten des 8. Internationalen Wittgenstein Symposions*, W.L. Gombocz (ed.), Viena, Holder-Pichler-Tempsky, 1984, pp. 51-52

Opinia potrivit căreia religia poate fi depășită, reprezentată în modernitate de Hegel, Feuerbach, Marx, Comte, Nietzsche, Freud, a fost infirmată. „Religia s-a dovedit a fi cu mult mai rezistentă și mai profund înrădăcinată în viața umană decât au crezut, pe rând, criticii ei moderni”<sup>15</sup>.

Este deosebit de importantă schimbarea profundă care a avut loc, de la tradiția modernă care considera religia din perspectiva depășirii ei, la restabilirea permanenței religiei ca formă a vieții spirituale. Apelul la religie se face pentru potențiali tășile sale. În lupta pentru umanitate, religia poate oferi neambiguu argumente pe care diverse politici nu pot, ca, de exemplu: de ce moralitatea și etica înseamnă mai mult decât o chestiune de gust personal sau oportunism politic. Religia poate demonstra într-o manieră clară de ce anume moralitatea și valorile etice trebuie respectate dincolo de toată presiunea socială<sup>16</sup>. Pentru aceasta, în plan social e necesară acceptarea modului de cunoaștere propriu teologiei și tratarea acesteia ca partener real de dialog. Religia și știința nu trebuie să uite că amândouă se află în slujba umanului.

Există și astăzi persoane convinse de actualitatea viziunii modernității, potrivit căreia religia și știința sunt două domenii opuse și în conflict. Dar proiectul științei clasice de a cuprinde total în concepte realitatea nu a reușit și religia s-a dovedit puternic impregnată în viața umană. În prezent, și în cadrul științei există diferite opinii potrivit cărora descrierea teistă a Universului se potrivește foarte bine cu principiile cosmologiei curente și contradicția inițială nu mai are susținere<sup>17</sup>.

O altă prejudecată des întâlnită, care dacă se păstrează cu rigiditate poate anula orice tentativă de dialog, este aceea potrivit căreia între religie și știință nu există conflict, dar nici puncte comune, deoarece, epistemologic, domeniile lor sunt paralele. Teoretic, putem spune că deosebirea dintre cunoașterea științifică și cea religioasă constă în faptul că prima are ca obiectiv cunoașterea și explicarea realității lumii, iar cea de-a doua – valoarea și scopul în viață ale persoanei umane. Deși delimitarea este evidentă, toate modelele cosmologice promovate de știință, în ultimă instanță, transgresează cadrele științei, căpătând valențe metafizice, după cum vom vedea pe parcursul acestei lucrări. Ceea ce trebuie să remarcăm e faptul că tendința omului este aceea de a-și forma o concepție unitară despre lume, care să cuprindă și explicațiile

---

<sup>15</sup> Andrei Marga, *Religia în era globalizării*, Editura Efes, Cluj-Napoca, 2003, p. 51

<sup>16</sup> Hans Kung, *Global Responsibility*, SCM Press, London, 1991, p. 87

<sup>17</sup> Gerald Schroeder, *Cartea Facerii și Big Bang-ul*, Vergiliu, București, 2003, p. 155-162

„tehnice” ale funcționării Universului, dar și scopul existenței. Acesta este punctul nodal unde religia și știința nu numai că pot colabora, dar chiar trebuie să o facă.

Prin *ideologie* înțelegem totalitatea ideilor și concepțiilor filosofice, religioase, morale etc. care reflectă, într-o formă teoretică, interesele și aspirațiile unor categorii de oameni, într-o anumită epocă. De asemenea, când vorbim de ideologie, ne referim la totalitatea ideilor și concepțiilor care constituie partea teoretică a unui curent, a unui sistem<sup>18</sup>.

Ideologizarea științelor reprezintă o deturnare a însuși scopului și obiectului științific: cercetarea, descrierea pe baza experimentului, observației și raționamentelor a tot ce există în creația lui Dumnezeu<sup>19</sup>. Ideologizarea științelor înseamnă, de fapt, eliminarea cercetării obiective și competente și impunerea diferitelor ideologii moderne și postmoderne ca fiind adevărata știință.

Ideologizarea religioasă reprezintă o deturnare a demersului autentic religios, bazat pe Revelația dumnezeiască și având ca finalitate interpretarea creației divine, a vieții ca dar de la Dumnezeu. Este un atentat la tot ce ține de sfințenie, de viață duhovnicească, este triumful naturalismului, al negării lui Dumnezeu, al inexistenței sufletului – totul rezumându-se la niște combinații chimico-fizice întâmplătoare. Lupta împotriva religiei se finalizează prin apariția dictaturilor atee, a totalitarismelor ideologice ca expresie a terorii universale declanșate de omul fără Dumnezeu.

Influența copleșitoare a ideologiilor asupra științelor – care a condus la o nouă paradigmă științifică – nu ar fi fost posibilă fără o schimbare a valorilor, aceasta realizându-se odată cu apariția modernității; astfel, conținutul celor două domenii ale cunoașterii umane – teologia și știința – a fost radical: dacă în Evul Mediu domeniul public era dominat de teologie, domeniul privat rămânând locul incontrolabil al celor mai secrete experiențe (științifice, dar nu numai), în modernitate. Minte autonomă și cercetarea științifică au acaparat domeniul public, excomunicând teologia, îngropând-o în domeniul privat<sup>20</sup>.

Galileo Galilei a fost cel mai mare promotor al metodei experimentale în astronomie, matematică și hidrostatică. Înainte de Copernic și de Galilei se credea că Pământul se află în

---

<sup>18</sup> DEX, ediția II, Univers enciclopedic, București, 1998, p. 470-471

<sup>19</sup> Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Istodor, „Ideologizarea științelor și impactul lor asupra dialogului dintre știința și religie” în volumul « Perspective românești asupra științei și teologiei », editor Magda Stavinschi, Ed. Curtea Veche, București, 2006, pp. 87-117

<sup>20</sup> Pr. Doru Costache, „Istoria recentă, actualitatea și perspectivele raporturilor între teologie și reprezentarea științifică a lumii”, în *Știință și Teologie*, București, Editura XXI: Eonul dogmatic, 2001. p. 28; vezi și Alexandru Mironescu, *Limitele cunoașterii științifice*, Editura Harisma, București, 1994

centrul lumii și este locul celor materiale, grele, amestecate. Corpurile cerești făceau parte dintr-o lume diferită, a celor ușoare, luminoase și nestrăcioase. Această lume finită era inclusă în ceea ce se numea „sfera celor nemișcate”, cea a astrilor immobili. În totalitatea sa, această lume era Tronul lui Dumnezeu, Care, în infinita Sa înțelepciune, guverna mișcarea perfectă a corpurilor cerești.

Dialogul între știință și teologie a cunoscut multiple aspecte: de la antagonismul radical, la apropiere și respect reciproc ca între două domenii autentice ale cunoașterii umane. Între aceste aspecte, mai întâlnim o manifestare care face rău deopotrivă experienței religioase, cât și demersului științific. Este vorba de atitudinea de îmbinare ne – selectivă, de confuzie generalizată, într-un cuvânt de sincretism științifico – religios. Această atitudine clar respinsă atât de teologia creștină, cât și de comunitatea științifică este regăsită în mișcările scientologice. Acestea sunt mișcări neoreligioase sau secte de inspirație creștină, se regăsesc mai ales în mediile protestante sau neoprotestante, în special în SUA, iar apropierea sau folosirea numelui de creștin este în mod clar un abuz și o manipulare, aceste grupări nu au nimic în comun cu Biserica creștină autentică. În cadrul acestor mișcări se evidențiază pe lângă grupările arhicunoscute de tip evanghelic (Creștinii după evanghelie), de tip baptismal (baptiștii cu toate denotațiunile) sau de tip advent (Advenștiții de ziua a VII-a sau Martorii lui Iehova) și anumite mișcări religioase cu fundament esoterico – ocult. Cadrul acesta esoterico – ocult complet diferit de religiozitatea creștină tradițională reprezintă cadrul general în care-și desfășoară activitatea mișcările scientologice.

#### **IV. Oportunități ale complementarității dialogului știință-teologie**

Știința este aria cunoașterii bazată pe observarea și testarea faptelor și fenomenelor. Este adjudecat ca un organism organizat de cunoștințe și opinii, care este susținut în mod sistematic de dovezi formale sau de dovezi observaționale. Include funcționarea într-un sistem ordonat și, de asemenea, acționarea ca bază pentru noi cunoștințe și un ghid pentru modalitățile de obținere a acestora. Teologia se referă la dimensiunea intelectuală a religiei<sup>21</sup>. La fel cum știința este o întreprindere intelectuală, teologia este o întreprindere intelectuală în cadrul religiei. Teologia este credința în existența unei puteri de guvernare supranaturale, creatorul și proniatorul lumii

---

<sup>21</sup> Rebecca Flietstra, “Theology, Not Religion, focus of the New Journal”, in *Research News*, no. 3 vol. 3, 2002, p. 1

care are grijă de ordinea din cadrul ei. Ordinea lumii este subiectul de și oportunitatea dialogului dintre știință și teologie.

Teologia și Știința își au rădăcinile din cuvântul „cunoaștere”. Toate tărâmurile cunoașterii sunt mereu în căutarea adevărului. Adevărul în știință este prin experimentare, în timp ce în teologie este prin credință. Sursele cunoașterii sunt trei, cunoașterea prin revelație, care este Teologia, cunoașterea prin observație, care este știința, și cunoașterea prin rațiune, care este comună ambelor.

Întrucât ambele, știința și teologia, vorbesc despre aceeași realitate, și amândouă urmăresc adevărul, este rezonabil să ne așteptăm ca, mai devreme sau mai târziu, să se dezvolte înțelegeri partajate între ele și fiecare dintre cele două discipline să fie în măsură să recunoască un anumit nivel de adevăr raportat în celălalt chiar dacă metodele lor diferă.

Cele două câmpuri oferă domenii de corespondență sau de legătură între înțelegerea naturii percepută științific și înțelegerea lumii, întrucât creația lui Dumnezeu a fost înțeleasă teologic. Câțiva autori au încercat să susțină dialogul dintre știință și teologie, oferind motive, fapte și cifre pentru a confirma nevoia de a lucra împreună.

Oamenii de știință și teologii ar trebui să dărâme zidul cultural care au servit pentru carantinizarea disciplinelor și să abordeze aceste provocări împreună.

Impactul cultural major al fizicii cuantice a ridicat cu siguranță întrebări pentru dogma filosofică contemporană a existenței unui nivel unic de realitate<sup>22</sup>. Aici sensul pe care se dă cuvântului „Realitate” este pragmatic și ontologic în același timp. Fizica cuantică ne-a determinat să descoperim că abstracția nu este pur și simplu un intermediar între noi și Natura, un instrument pentru descrierea realității, ci mai degrabă, una dintre părțile componente ale Naturii. În fizica cuantică, formalizarea matematică este inseparabilă de experiență. Rezistă în felul său prin preocuparea sa simultană pentru consecvența internă și nevoia de a integra date experimentale fără a distruge respectiva coerență de sine. În măsura în care Natura participă la ființa lumii, trebuie să atribuim o dimensiune ontologică conceptului de Realitate. Natura este o imensă sursă inepuizabilă de necunoscut care justifică însăși existența științei. Realitatea nu este doar o construcție socială, consensul unei colectivități sau un acord inter-subiectiv. De asemenea, are o dimensiune trans-subiectivă, în măsura în care un simplu fapt experimental poate demonta cea mai frumoasă teorie științifică.

---

<sup>22</sup> Vezi Basarab Nicolescu, *We, the Particle and the World*, Published by Le Mail, Paris, 1985, p. 10

În funcție de nivelul de realitate<sup>23</sup> se pot desemna desemnez un ansamblu de sisteme care sunt invariabile sub acțiunea anumitor legi generale: de exemplu, entitățile cuantice sunt subordonate legilor cuantice, care se îndepărtează radical de legile lumii macrofizice. Aceasta înseamnă că două niveluri ale Realității sunt diferite dacă, în timp ce trecem de la unul la celălalt, există o rupere a legilor și o rupere în cadrul conceptelor fundamentale (cum ar fi, de exemplu, cauzalitatea). Nimeni nu a reușit să găsească un formalism matematic care să permită trecerea riguroasă dintr-o lume în alta. Definițiile tautologice sau aproximările nu sunt în măsură să înlocuiască un formalism matematic riguros. Modelele recente de de-coerență nu se referă la trecerea dintre nivelul cuantic și nivelul macrofizic: de fapt, principala problemă nu este de-coerența, ci tocmai coerența.

Reprezentanții științei sunt de părere că religia și știința nu se pot reconcilia niciodată cu știința. Ei spun că omul știință nu poate fi nici pe departe religios, sau să aibă o credință în Dumnezeu. Ei spun acest lucru pentru că, aparent, religia sau creștinismul nu poate demonstra pe baza legilor adevărul învățaturii ei, pe când știința poate face acest lucru. „Religia încearcă să se strecoare, fără a aduce vreo dovadă concretă despre existența lui Dumnezeu. Pe de altă parte, știința este gata să-și testeze toate ipotezele și teoriile pe baza „experienței”. De asemenea, scepticii pun că religia nu poate face aceasta într-un mod care să satisfacă un martor imparțial, de unde și conflictul dintre modalitățile de înțelegere religioasă și științifică”<sup>24</sup>.

Din perspectivă istorică și filosofică, pare că această concluzie este una tristă și adevărată în același timp. Din perspectivă istorică, există câteva exemple de tristă amintire precum persecutarea omului de știință Galileo Galilei, așa cum am văzut sau opoziția dură a Bisericii față de teorie evoluționistă emisă de Charles Darwin. „Încetineala cu care gândirea religioasă a acceptat astfel de idei științifice și faptul că mulți teiști încă nu le agreează sugerează că religia nu se va împăca niciodată cu știința. Având în vedere că mulți care cred în Dumnezeu s-au opus descoperirilor astronomiei, fizicii și biologiei, nu este de mirare că putem vorbi de antinomii între religie și știință”<sup>25</sup>.

Caracteristica fundamentală a condiției umane este de se întreba cu privire la lucrurile înconjurătoare și propriul nostru destin. Știm că, în decursul mileniilor, omul, în fața fenomenelor inexplicabile pe care le vedea în jurul lui, furtuni, vulcani, tunete, boli etc., nu putea

---

<sup>23</sup> *Ibidem*

<sup>24</sup> John Haught, *op.cit.*, p. 21

<sup>25</sup> *Ibidem*, p. 22

face altfel decât de a le atribui cauza acțiunii unor forțe invizibile care, cu toate că nu făceau parte din lume, aveau un impact asupra acesteia. Astfel au apărut zeii. Existența unui cult al ursului pare a arăta că acestui prim concept i s-a adăugat foarte repede un al doilea: cel al supraviețuirii omului după moarte. În fond, acest lucru este perfect logic: deoarece lumea este în mod constant agitată de acțiunile spiritelor care nu se văd – ceea ce implică faptul că ele există într-un alt nivel de realitate decât cel pe care noi îl percepem și în care trăim pentru ce să nu credem că, de vreme ce am apărut la un moment dat în această lume, atunci când părăsim această lume, ceva din noi înșine reîntâlnește acel alt nivel de realitate.

## **V. Soluții la nivelul cercetării și dialogului științifico-teologic: principiul antropoc**

Modernitatea este cea care realizează o separare evidentă a științei și teologiei, ca două domenii specifice ale cunoașterii umane. Se fundamentează astfel o nouă paradigmă a cunoașterii, demersul unitar în privința cunoașterii, precum și dubla calitate de filosof – teolog și om de știință, existente în actualitate și în Evul Mediu, sunt tot atât de depășite. Știința și teologia ca domenii diferite ale cunoașterii umane au – în virtutea autonomiei lor – obiecte și metodologii diferite: „Obiectul cunoașterii în științe este *lumea*, în timp ce, în teologie, este *Dumnezeu*, iar, în mod secundar, *lumea*. Cercetând exclusiv natura, Universul, știința se expune riscului de a reduce totul la dimensiunea materială a existenței, într-o abordare reducționistă, de tip ideologic. Achiziția discursivă de informație pe această dimensiune ar trebui să descopere și alte niveluri de realitate, printr-o cercetare obiectivă și competentă. Teologia, pe de altă parte, nu trebuie să desolitizeze cunoașterea duhovnicească, chiar dacă prin aceasta, se caută sfîntenia fapturii umane datorate conlucrării cu harul lui Dumnezeu; teologia trebuie să acorde atenție și dimensiuni materiale a creației lui Dumnezeu – nu ca prioritate – deoarece și această dimensiune este rodul iubirii revărsate în afara Sfintei Treimi prin actul creației prin Logos”.<sup>26</sup>

În știința modernă a fost adoptat ceea ce cunoaștem sub numele de principiul antropoc. Acest principiu afirmă că organizarea, configurația și fenomenele din Univers trebuie să îndeplinească anumite condiții pentru ca viața (și implicit inteligența ei) să se fi putut dezvolta

---

<sup>26</sup> Răzvan Andrei Ionescu, „Despre model în fizică și în teologia ortodoxă. Repere pentru un posibil dialog contemporan între știință și teologie”, în *Perspective românești asupra științei și teologiei*, Editura Curtea veche, București, 2006, p. 404

astfel ca să apară, la un moment dat, anumite structuri care să-și pună întrebări cu privire la alcătuirea Universului căruia îi aparțin.

Printre numeroasele condiții postulate de principiul antropic, se află și aceea a tridimensionalității spațiului fizic real. Acest spațiu are trei dimensiuni, fiindcă altfel în el nu s-ar fi putut desfășura gama de fenomene care, începând cu primele clipe ale Big-Bang-ului, au dus la apariția inteligenței umane.

Noua paradigmă a realității, căutând să integreze domeniile uman și cosmic, pare a-și da o măsură importantă – și echilibrată, chiar tradițională – în principiul cosmologic antropic. Pentru Jean-Michel Maldame, principiul antropic „s-a născut din dorința cercetătorilor de a avansa în cunoașterea universului ținând seamă de un maximum de fapte, inclusiv (și prioritar) de faptul că omul există”<sup>27</sup> (e un demers în mare măsură similar celui al cosmologiei antice).

Fără a fi un entuziast (el acceptă doar forma „slabă” a principiului), Roger Penrose a surprins foarte bine tipurile de întrebări cărora caută să răspundă principiul antropic (AP): „Cât de importantă este existența conștiinței în ansamblul universului? Ar putea exista un univers care să nu fie populat de ființe conștiente? Oare legile fizicii sunt astfel proiectate încât să permită existența unei vieți conștiente? Oare poziția noastră particulară în univers. În spațiu sau în timp, are ceva deosebit?”<sup>28</sup>.

Pentru Părintele Doru Costache, aceste întrebări sunt similare unei deschideri, o transcendere a unei „mentalități” numită de domnia sa: resemnată și orgolioasă<sup>29</sup>. De asemenea – concluzionează domnia sa – „aceste întrebări erau imposibile sau măcar ridicole în paradigma veche, copernican-galileeană, a universului rece și lipsit de semnificație”<sup>30</sup>.

Trebuie să precizăm că efortul inter-disciplinar în interiorul științei a făcut ca principiul antropic să fie nu doar formulat, ci să imprime un alt tip de dezbateră științifică. Astfel, biochimia a contribuit din plin la formularea ulterioară a principiului. Odată cu experiența americanului Stanley Miller, realizată în 1952, știm că principalele constituente ale atmosferei terestre primitive (metan, amoniac, hidrogen și apă) sunt susceptibile, sub acțiunea furtunilor, să dea naștere unor compuși organici complecși. Foarte recenta „exo-biologie”, la rândul ei, a arătat

---

<sup>27</sup> Doru Costache, „Paradigma taborică. Implicații ale principiului antropic pentru abordarea științifică și teologică a sensului creației”, în *Știință și teologie*, Editura XXI: Eonul dogmatic, București, 2001, p. 141

<sup>28</sup> Roger Penrose, *Mintea noastră... cea de toate zilele. Despre gândire, fizică și calculatoare*, Editura Tehnică, București, 1996, p. 467

<sup>29</sup> Doru Costache, „Paradigma taborică”, p. 141

<sup>30</sup> *Ibidem*, pp. 141-142

existența unor molecule organice în atmosfera interstelară și, dintr-o dată, examinarea micrometeoritilor a devenit extrem de interesantă<sup>31</sup>.

Pentru a purta discuția în adevăratul său context este important de amintit faptul că maniera de a gândi a părintelui Stăniloae a fost profund influențată de viziunea teologică despre lume a sfântului Maxim Mărturisitorul, prin care a descifrat demersurile profunde ale tradiției patristice. Or, Sfântul Maxim a dezvoltat o imagine foarte interesantă a relațiilor dintre Dumnezeu, om și cosmos, în ceea ce s-ar putea numi o teorie a unificării<sup>32</sup>. E o viziune a Logosului divin extins în creație sub forma rațiunilor constitutive lucrurilor (adevăratul ground of being, “temei al ființei”, pentru a-l parafraza pe Tillich), care asigură ființa și organizarea universului, descriind de asemenea forma ultimă a creației. Referirea la acest context e cu atât mai motivată, dacă ne gândim că ceea ce a înfăptuit recent ontologia cuantică, prin articularea matematismului platonice și a ideii aristotelice a potențialității, a reușit deja sfântul Maxim (fidel concepției biblice despre Hristos ca Alfa și Omega) prin integrarea viziunii platonice a Logosului cu aceea aristotelică a devenirii<sup>33</sup>.

## Concluzii

În contemporaneitate, ortodoxia românească se vede confruntată cu o serie de fenomene generate de spațiul cultural occidental al continentului, străine ei. Este vorba de ipostaze diverse ale vieții și mentalității moderne ca economia de piață, capitalismul, democrația, ecumenismul, căsătoriile interracial, etc, dar mai ales știința. Abordarea științifică a lumii în care trăim este un fenomen de proveniență exclusiv occidentală, apărut către sfârșitul Evului Mediu și începuturile Renașterii și consolidată pe tot parcursul perioadei moderne până astăzi. Cum se știe, știința nu este numai o formă de cunoaștere a lumii în care trăim, ci și o modalitate de a o influența și chiar de a o transforma puternic prin derivata ei care este tehnologia.

Problema pe care știința de extracție pur occidentală o ridică în fața ortodoxiei este una de natură filosofică: este vorba de concepția care pretinde că se bazează pe cunoașterea pur

---

<sup>31</sup> Dominique Lecourt, *Dicționar de istoria și filosofia științelor*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 1094-1095

<sup>32</sup> Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe Istodor, “Principiul antropocentric în gândirea Sfântului Maxim Mărturisitorul și a Părintelui Dumitru Stăniloae”, în *Theologia Pontica*-revista Centrului de cercetări teologice, interculturale și ecumenice “Sf Ioan Cassian”, volumul simpozionului internațional “Misiunea Bisericii și interculturalitatea”, anul II(2009), nr.1, Ed. Vasiliana’98, pp 42-52

<sup>33</sup> Doru Costache, *Vitalitate*, p. 212

științifică a lumii și care exprimă credința că reală cu adevărat este numai lumea fizică, finită, materială, că doar ceea ce este perceptibil senzorial sau observabil prin instrumente are consistență ontologică și poate fi certificat și recunoscut universal ca existent. Această identificare a realului, a existentului cu lumea fizică, finită și accesibilă doar senzorial a condus lumea occidentală inițial la o depreciere de proporții a religiei, apoi la desacralizarea ei accelerată, pentru ca astăzi să asistăm la o secularizare aproape totală a vieții publice și chiar private în această parte a lumii.

De partea ei, ortodoxia răsăriteană a rămas la convingerea de secole că realul adevărat, maxim, absolut chiar, se află nu în lumea fizică, ci dincolo de ea în lumea spirituală și, la modul cel mai înalt cu putință, în Dumnezeu însuși. Această identificare diferită a „locației” realului constituie esența actualei probleme a relațiilor tensionate dintre știința modernă, pe de o parte, și ortodoxia tradițională, pe de alta. Conștientizând natura și amploarea acestei tensiuni, teologia ortodoxă se află în fața unei dileme: dacă va încerca să asimileze forțat spiritul științific într-o încercare de a se moderniza cu orice preț, consecința foarte probabilă va fi o avariere sau chiar o dizolvare a fundamentelor ei bimilenare, a rădăcinilor pe care ea le are adânc înfipte în gândirea patristică și, în ultimă analiză, în revelația însăși. Dacă, dimpotrivă, se va închide și va rămâne opacă în fața acestui asalt al modernității, aceeași teologie va intra în defazare tot mai accentuată în raport cu spiritul vremii în care trăiește, cu mari pierderi în plan pastoral și misionar.

Într-o lume dezorientată, a omului care a rămas fără rădăcini, binecuvântarea treimică a împărăției lui Dumnezeu, de la începutul liturghiei Bisericii, trebuie să trezească în noi conștiința dimensiunii eshatologice a misiunii Bisericii, pentru ca Biserica, trecând cu credincioșii ei prin orânduirile și tipurile de civilizație create de această lume, să nu rămână prizoniera vreuneia din ele, ci să înainteze, cu toată credința, spre ținta ultimă, împărăția lui Dumnezeu.

Dialogul dintre știință și religie este un subiect deosebit de actual având în vedere originea creștină a științei moderne, pe de o parte, iar pe de altă parte considerând că Sfânta Treime trebuie să reprezinte fundamentul științei contemporane. Trebuie afirmat că, dacă nu ar fi fost creștinismul, știința modernă nu s-ar fi dezvoltat cu rapiditatea cu care a făcut-o. Fundamentul științei în contemporaneitate trebuie să fie Hristos, iar misiunea Bisericii are ca obiectiv principal apropierea oamenilor de știință de învățătura revelată, conștientizând rolul ei mântuitor. Pericolul pentru știința contemporană nu este reprezentat de Biserică și de reprezentanții ei, pentru că se dorește un dialog real, constructiv și cu rezultate benefice de ambele părți, ci de islamizarea

Europei deoarece islamul respinge știința prin faptul că nu este parte din legea islamică – Sharia. Viitorul omului depinde de dialogul științelor cu teologia creștină și de modul în care misiunea Bisericii răspunde acestui dialog.

## **Bibliografie selectivă**

### **A. IZVOARE BIBLICE ȘI PATRISTICE**

1. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994
2. Grigore Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 19-20; în *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol.7 , Editura Humanitas, București, 2005
3. Sfântul Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, 41, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2010
4. Sfântul Grigorie de Nyssa *Despre viața lui Moise*, II. 115, 116 în *Opera*, London: Macmillan, 1920, X.1.126.10
5. Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Editura Scripta, București, 1993
6. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Isaia*, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 2013
7. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* , Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1987
8. Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri în*, PSB, vol. 53, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1983
9. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, Ed. Sofia, București 2004

### **B. DICȚIONARE ȘI ENCICLOPEDII**

10. Considine, John, *Academy Dictionaries 1600-1800*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014

11. *Dictionary of Political Economy*, editat de R. H. Inglis Palgrave, Cambridge University Press, Cambridge, 2015
12. Eliade, Mircea, Ioan Petru Culianu, *Dicționar al Religiilor*, Humanitas, 1996
13. *Encyclopedia of Consumption and Waste: The Social Science of Garbage*, Carl A. Zimring, William L. Rathje (Eds.), Sage Publications, Thousand Oaks, California, 2012
14. *Encyclopedia of Science and Religion*, editat de Thomson-Gale, Macmillan , New York, 2003

### C. CĂRȚI DE SPECIALITATE

15. Abgrall , Jean-Marie, *La mecanique des secte*, Payot, Paris, 1996
16. Albert, Hans, *Treatise on Critical Reason*, Princeton University Press, Princeton, 2016
17. Aleandro, Nisati, Sharma Vivek, *Discovery Of The Higgs Boson*, World Scientific Publishing Co., New York, 2016
18. Atanasie de Alexandria, *Împotriva păgânilor și Despre Întruparea Cuvântului*, Editura Sapientia, Iași 2013
19. Baker , Eddy Mary, *Science and Health with Key to the Scriptures*, Boston, Trustees under the Will of Mary Baker G. Eddy, 1934
20. Bălăceanu Stolnici, Constantin, *Cunoaștere și știință*, Editura Fundației “Andrei Șaguna”, Constanța, 1997
21. Barrow, John D. & Tipler, Frank J., *The anthropic cosmological principle*, Clarendon Press (Oxford) și Oxford University Press (New York), 1986
22. Barrow, John D., *Originea universului*, Editura Humanitas, București, 2017
23. Barrow, John D., Tipler, Frank J., *Principiul antropic cosmologic*, Editura Tehnică, Bucuresti, 2001
24. Bel, Pr. conf.dr. Valer, *Misiunea Bisericii în lumea contemporană*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002
25. Black, David Alan; Thomas D. Lea, *The New Testament: Its Background and Message*, Broadman & Holman Publishers, Nashville, TN, 2003
26. Blaga, Lucian, *Opera poetică*, Editura Humanitas, București, 2013

27. Boerst, William J., *Galileo Galilei and the Science of Motion*, Morgan Reynolds Pub, Greensboro, North Carolina, 2004
28. Collingwood, Robin George, *The Idea of Nature*, Martino Fine, Eastford, CT , 2014
29. Coman, Pr. prof. dr. Ioan G., *Probleme de filosofie și literatură patristică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., Busurești, 1995
30. Cuciuc, Constantin, *Religii noi în România*, Editura Gnosis, 1996
31. Cyril Mango, *Byzantium: The Empire of New Rome*, Londra, 1980
32. Daniels, Norman, *Just Health: Meeting Health Needs Fairly*, Cambridge University Press, Cambridge, MA, 2007
33. Darwin, Charles, *On the Origin of Species*, Oxford University Press, Oxford 2008
34. Dauben, Joseph Warren, *Georg Cantor*, Princeton University Press, Princeton, 1990
35. Davies, Julie, *Science in an Enchanted World: Philosophy and Witchcraft in the Work of Joseph Glanwill*, Routledge, London, 2018
36. *De l'esperance à l'esclavage. Personnes victimes de sectes*, travail effectué dans le cadre de la formation ESTS présenté par Hussy François, Neupriz Mireille, Genève, 1997
37. Denton, Michael, *Evolution: Still a Theory in Crisis*, Discovery Institute Press, Seattle, 2016
38. Dericquebourg, Regis, *Religions de guérison*, Cerf, Paris, 1988
39. d'Espagnat, Bernard, *Un atome de sagesse: Propos d'un physicien sur le réel voilé*, Seuil, Paris, 1982
40. Deutsch, David, *The Fabric of Reality*, Editura Penguin, Londra,
41. Duhem, Pierre, *Essays on the History and Philosophy of Science* , Hackett Publishing Company, Inc , Indianapolis, 1996
42. Engelhard, Tristram, *The Foundations of Bioethics*, Oxford University Press, Oxford, 1996
43. Finocchiaro, Maurice A., *The Galileo Affair*. (Berkeley: University of California Press, 1989
44. Firea, Iova, *Cosmogonia biblică și teoriile științifice*, București, Anastasia, 1998
45. Fitzgerald, Timothy, *The Ideology of Religious Studies*, Oxford University Press, New York, 2000

46. Flonta, Mircea, *Cunoașterea științifică și religia între conflict și conviețuire fără tensiuni*, în *Perspective românești asupra științei și teologiei*, Editura Curtea veche, București, 2006
47. French, Roger, *William Harvey's Natural Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006
48. Garber, Daniel, Ayers, Michael, *The Cambridge History of Seventeenth-century Philosophy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003
49. Geisler, Norman, *Apologetică creștină*, Wheaton, Illinois (SUA), Editura Societății Misionare Române, 1994
50. Gheorghe, Scripcaru, *Bioetica, științele vieții și drepturile omului*, Polirom, Iași, 1999
51. Ghosh, Peter, *Max Weber and the Protestant Ethic*, Oxford University Press, New York, 2014
52. Grant, Edward, *Science and Religion, 400B.C. – A.D.1550: From Aristotle to Copernicus*. Westport: Greenwood Press
53. Gregersen, Niels Henrik, *Dumnezeu într-o lume evoluționistă*, Editura Curtea Veche, București, 2007
54. Habermas, Jurgen, *Conștiința morală și acțiunea comunicativă*, ALL, București
55. Hartmann, Nicolai, *Philosophy of Nature: Realist Ontology and Philosophical Anthropology*, Scripta Philosophia Naturalis, 2012
56. Hubbard, L.F.R., *Bulletins technique*, vol XII, New Era Editions. Paris, 1996
57. Huckle, John and Martin, Adrian, *Environments in a Changing World*, Pearson Education Ltd., Harlow, 2001
58. Huff, Toby, *The Rise of Early Modern Science: Islam, China and the West*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003
59. *Ideology and the Social Sciences*, Edited by Graham Charles Kinloch, Raj P. Mohan, Greenwood Press, Westport, CT, 2000
60. Iftime, Oana, *Introducere în antievoluționismul științific*, Anastasia, București
61. Ionescu, Pr. Prep. Dr. Răzvan Andrei, Lemeni, Lect. Dr. Adrian Nicolae, *Teologie ortodoxă și știință*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2006
62. Istodor, Pr. Prof. Dr. Gheorghe, *Dialogul dintre științe și religie din perspectiva Misiunii Bisericii*, Editura Do-minor SRL și Editura Rawex Coms SRL, București, 2010

63. Istodor, Pr. Prof. Dr. Gheorghe, *Misiunea creștină ca activitate permanentă și practică*, Editura Sigma, București, 2006
64. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, *Introducere în Misiologia Ortodoxă*, Editura Dominor, București, 2009
65. John F. Haught, *Știință și religie: de la conflict la dialog*, Editura XXI — Eonul dogmatic, București, 2002
66. Knox, Kevin C., Richard Noakes, *From Newton to Hawking: A History of Cambridge University's Lucasian Professors of Mathematics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003
67. Kung, Hans, *Does God Exist?*, Fount Publisher, Los Angeles, 1983
68. Larson, David B., Francis G. Lu, James P. Swyers, *Model Curriculum for Psychiatric Residency Training Programs: Religion and Spirituality in Clinical Practice : a Course Outline*, National Institute for Healthcare Research, 1997
69. Lemeni, Adrian, *Sensul Eshatologic al creației*, Editura ASAB, București, 2000
70. Lonchamp, Jean Pierre, *Afacerea Galilei*, Editura XXI: Eonul Dogmatic, București, 2004
71. Lossky, Vladimir *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Editura Humanitas, București, 2010
72. Lynn Thorndike, *History of Magic and Experimental Science* New York, 1934
73. Lyotard, Jean-François, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, trad. și cuvânt înainte de Ciprian Mihali, ed. a II-a, Ed. Ideea Design & Print, Cluj, 2003
74. Maldame, Jean-Miche, *Le Christ et le cosmos. Incidence de la cosmologie moderne sur la theologie*, Desclee, 1993
75. Mayr, Ernst, *De la bacterie la om. Evoluția lumii vii*, Editura Humanitas, București, 2008
76. McKnight, Stephen A., *The Religious Foundations of Francis Bacon's Thought*, The University of Missouri Press, Columbia, 2006
77. Meyendorff, John, *Hristos în gândirea creștină răsăriteană*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1997
78. Nesteruk, Alexei, *Universul în comuniune. Către o ipoteză neopatristică a teologiei și științei*, Editura Curtea Veche, București, 2009
79. Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Editura Polirom, Iași, 1999

80. Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinarity and Complexity : Levels of Reality as Source of Indeterminacy Bulletin Interactif du Centre International de Recherches et Études transdisciplinaires*, no 15, 2000
81. Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Editura Polirom, Iași, 1999
82. Nicolescu, Basarab, *We, the Particle and the World*, Published by Le Mail, Paris, 1985
83. Olson, Steve, Autumn S. Downey, *Sharing Clinical Research Data*, The National Academies Press, Washington, 2013
84. Omodeo, Pietro Daniel, *Copernicus in the Cultural Debates of the Renaissance: Reception, Legacy, Transformation*, Brill, Leiden
85. Osborne, Richard, *The Universe*, Chartwell Books, Secaucus, NJ, 2009
86. Peacocke, Robert, *Theology for a Scientific Age : Being and Becoming Natural and Divine*, Fortress Press, Minneapolis, 1993
87. Pellegrin, Pierre, *Aristotle's Classification of Animals: Biology and the Conceptual Unity of the Aristotelian Corpus*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1986
88. Penrose, Roger, *Les ombres de l'esprit*, InterEditions, Paris, 1995
89. Petraru, Pr. Gheorghe, *Lumea, creația lui Dumnezeu*, Editura Trinitas, Iași, 2002
90. Petrement, Simone, *Dualismul la Platon, gnostici și manihei*, Simpozion, 1996
91. Popescu, Dumitru; Costache, Doru, *Introducere în dogmatica ortodoxă*, Editura Libra, București, 1997
92. Popescu, Pr. Prof. Dr. Dumitru Gh., *Teologie și cultură*, Ed. IBMBOR, București, 1993
93. Popescu, pr. prof. univ. dr. Dumitru, Costache, diac. Doru, *Introducere în Dogmatica Ortodoxă*, Ed. Libra, București, 1997
94. Pullman, Bernard, *The Atom in the History of Human Thought*, Oxford University Press, Oxford, 1998
95. Redondi, Pietro, *Galileo Heretic*, Princeton University Press, Princeton , 1989
96. Roland, Wade, *Galileo's Mistake*, Arcade Publishing, New York, 2011
97. Rus, Remus, *Curs de filosofie comparată*, București, 1984
98. Santillana, Giorgio, *The Crime of Galileo*, University of Chicago Press, Chicago, 1955, p. 210
99. Sargen, Rose-Mary, *The Diffident Naturalist: Robert Boyle and the Philosophy of Experiment*, The University of Chicago Press, Chicago, 1995

100. Schroeder, Gerald, *Cartea Facerii și Big Bang-ul*, Vergiliu, București, 2003
101. *Science et foi font systeme. Une approche hermeneutique*, P. Bilhler et C. Karakash (eds.), Universite de Neuchatel, Labor et Fides, Geneve 1992
102. *Scientology: theology & practice of a contemporary religion*, Bridge Publications, Los Angeles, 1998
103. Scott, Julius, *Jewish Backgrounds of the New Testament*, Baker Academic, Grand Rapids, MI, 2006
104. Shelley, Bruce, *Church History in Plain Language*, Word Publisher, Dallas, 1995
105. Sherrard, Phillip, *Human Image World Image: The Death And Resurrection of Sacred Cosmology*, Denise Harvey, Limini, 2004
106. *Social Darwinism: Linking Evolutionary Thought to Social Theory*, Open University Press, Maidenhead, Berkshire, 2000
107. Sorescu, Maria Emilia, *Fenomenul sectant în România*, Editura Beladi, Craiova, 1999
108. Southern, Richard, *Western Society and the Church in the Middle Ages (The Penguin History of the Church)* Penguin Books, Harmondsworth, 1990
109. Stăniloae, Pr. Prof Dr. Dumitru, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1990
110. Stăniloae, Pr. Prof Univ Dr. Dumitru, *Iisus Hristos, lumina lumii și indumnezeitorul omului*, Anastasia, 1993
111. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Iisus Hristos sau Restaurarea omului*, Ed. Omniscop, Craiova, 1993
112. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Sfânta Treime sau La început a fost iubirea*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1993
113. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă (TOD)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București , 2003
114. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Teologia vieții spirituale*, Casa cărții de știință, Cluj Napoca, 1993
115. Staniloae, Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Basilica, București, 2013
116. *Știință și Teologie: Preliminarii pentru Dialog*, Dumitru Popescu, Doru Costache , Editura XXI Eonul dogmatic, București, 2001

117. Stratan, Gheorghe, *Galileu! O, Galileu*, Logos, București, 1997
118. Struik, Dirk Jan, *A Source Book in Mathematics*, Princeton University Press, Princeton, 2014
119. Thiel, Kristin, *The Germ Theory of Disease*, Cavendish Square, New York, 2017
120. Thijssen, Johannes Matheus Maria Hermanus, *Censure and Heresy at the University of Paris, 1200 – 1400*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1998
121. Thirring, Walter, *Do the laws of Nature evolve*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995
122. Tonoiu, Vasile, *In căutarea unei paradigme a complexității*, Iri, București, 1997
123. Torrance, Thomas, *Theological Science*, Bloomsbury T&T Clark, Edingurg, 2000
124. Țuțea, Petre, *Între Dumnezeu și neamul meu*, Editura Anastasia, București, 1992
125. van Buren, Paul, *The Secular Meaning of the Gospel: Based on an Analysis of Its Language*, SCM Press, London, 1963
126. Walker, Mark, *Science and Ideology: A Comparative History*, Routledge, London, 2003
127. Wenham, Gordon John, *Genesis*, Zondervan Academic, Grand Rapids, MI, 2017
128. Westerhoff, Jan, *Nagarjuna's Madhyamaka: A Philosophical Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2009
129. Yannaras, Christos, *Abecedar al credinței. Introducere în teologia ortodoxă*, Editura Bizantină, București, 1996
130. Yannaras, Christos, *Introduction to Orthodox Theology*, T & T Clark, Edinburg, 1991
131. Zizioulas, Ionnis, *Comuniune și alteritate. Ființare personal-ecclesială*, Editura Sophia, București, 2013
132. Zlatos, P., *Godels onthological proof of God'sexistence*, Iris Publishing, Bratislava, 2002

#### **D. STUDII ȘI ARTICOLE DE SPECIALITATE**

133. Achimescu, Nicolae, *Secularismul ca atitudine spirituală care-l ignoră pe Dumnezeu*, în „Teologia”, Nr. 4, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2004

134. Arhiepiscopul Hrisostomos și Ieromonahul Patapios, „Știința și cunoașterea în Patristică și Tradițiile monahale ale Bisericii Ortodoxe Orientale”, în *Transdisciplinaritate în știință și religie*, nr. 2 (2007)
135. Basil (Osborne) of Sarajevo, Bishop, “Beauty in the Divine and in the Nature”, in *Sourosch: A jurnal of Orthodox Life and Thought*, 70, 1997
136. Borella, Jean, *Criza simbolismului religios*, trad. de Diana Morărașu, Editura Institutul European, Iași, 1995, p. 65
137. Carter, Brandon, “Large Number Coincidences and Anthropic Principle in Cosmology”, în *Modern Cosmology & Philosophy*, Editura Prometheus Books, Amherst, 1998
138. Chritou, Panayotis, “Maximos Confessor on the infinity of man”, în *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime Confessor*, Fribourg (2 – 5 septembre 1980), edites par Felix Heinzer et Christoph Schonborn, Editions Universitaires Fribourg Suisse, 1982
139. Costa de Beauregard, Olivier, “Cosmos et conscience,” in Michel Cazenave (ed.), *Science et conscience*. Editions Stock, Paris, 1980
140. Costache, Diac. Asist. Doru, *Vitalitate și actualitate. De la ontologia cuantică la cosmologia antropică a părintelui Dumitru Stăniloae*, în „Știință și teologie”, Editura XXI: Eonul dogmatic, București, 2001
141. Costache, Doru, “Christian Worldview: Understandings from St Basil the Great”, in rev. *Cappadocian Legacy: A Critical Appraisal*, Doru Costache; Philip Kariatlis (Editors), St Andrew’s Orthodox Press, Sydney, 2013
142. Costache, Doru, “Mapping Reality Within the Experience of Holiness”, in rev. *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*, Pauline Allen; Bronwen Neil editors, Oxford University Press, Oxford, 2015
143. Costache, Doru, “St Gregory of Nyssa’s An Apology for the Hexaemeron”, in rev. *Phronema*, no. 28 vol. 1, 2013
144. Costache, Doru, “The King, the Palace, and the Kingdom: Anthropic Thinking in Gregory of Nyssa, John Chrysostom, and Other Witnesses” in rev. *John Chrysostom: Past, Present, Future*, ed. by Doru Costache and Mario Baghos, AIOCS Press, Sydney, 2017

145. Costache, Doru, „Paradigma taborică. Implicații ale principiului antropic pentru abordarea științifică și teologică a sensului creației”, în *Știință și teologie*, Editura XXI: Eonul dogmatic, București, 2001
146. Costache, Doru, „Vitalitate și actualitate. De la ontologia cuantică la cosmologia antropică a părintelui Dumitru Stăniloae”, în *Știință și teologie*, Editura XXI: Eonul dogmatic, București, 2001
147. Costache, Pr. Asist. Dr. Doru, “Microcosmos și macrocosmos. Implicații ecologice în cugetarea Sfântului Maxim Mărturisitorul” în *Teologie și științe natural*, Editura Mitropolia Oltenia, Craiova, 2002
148. Costache, Pr. Doru, „Istoria recentă, actualitatea și perspectivele reporturilor între teologie și reprezentarea științifică a lumii”, în *Știință și Teologie*, București, Editura XXI: Eonul dogmatic, 2001
149. Costache, Pr. Doru, „Știință și teologie — spre o evaluare nouă a raporturilor”, în *Știință și Teologie*, București, Editura XXI: Eonul dogmatic, 2001
150. Courtenay, William, "Inquiry and Inquisition: Academic Freedom in the Medieval Universities" *Church History* 58, 1989
151. Flonta, Mircea, „Revoluția darwiniană ca schimbare a «ochilor gândirii»", în *Krisis*, no. 8-9, 1999
152. Gheorghe Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr., “Invatatura despre creatie in cugetarea Sfintilor Parinti Maxim Marturisitorul si Sfantul Simeon Noul Teolog”, în *Biserica Ortodoxă Română*, Anul CXXVI, Nr. 7-12, iulie-decembrie, 2008
153. Giberson, Robert, „Globalizing science-and-religion”, in *Research News*, no. 3, vol. 4
154. Grant, Edward, “Late Medieval Thought, Copernicus and the Scientific Revolution” in rev. *Journal of the History of Ideas*, no 23:2 (1962)
155. Heisenberg, Werner, „Naturwissenschaftliche und religiöse Wahrheit”, în W. Heisenberg, *Schritte Über Grenzen*, Piper Verlag, Munchen, 1973
156. Hess, R. S., “God and origins: Interpreting the early chapters of genesis” in *Darwin, Creation, and the Fall: Theological Challenges*, R. J. Berry ; T. Noble (Eds.), Apollos, Nottingham, 2009
157. Hess, R.S., „Genesis 1-2 in its literary context” in rev. *Tyndale Bulletin* no. 41, vol. 1, 1990

158. Ionescu, Răzvan Andrei, „Despre model în fizică și în teologia ortodoxă. Repere pentru un posibil dialog contemporan între știință și teologie”, în *Perspective românești asupra științei și teologiei*, Editura Curtea veche, București, 2006
159. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, “The Church’s mission in the face of great challenges that come from the sphere of modern and postmodern science”, *The 2nd Virtual International Conference on the Dialogue Between Science and Theology*, 5-11 noiembrie 2015, volume 2, Research Center on the Dialogue between Science & Theology, 2015
160. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, „Preot prof.acad.dr.Dumitru Staniloaie-chipul misionarului autentic” in volumul „Buletin stiintific”, seria teologica, al Facultatii de Teologie Ortodoxa din Pitesti, AnulXIII, Nr.1, ianuarie-iulie 2008, Editura Universitatii din Pitesti
161. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, “Darwinism in the Light of Orthodoxy: Scientific Transformism Based on Materialism and Naturalism” publicată în cadrul conferinței internaționale “The 1st Virtual International Conference on the Dialogue Between Science and Theology, 6-11 noiembrie 2014; volume 1, Research Center on the Dialogue between Science & Theology, 2014
162. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, “Ideologizarea științelor și impactul lor asupra dialogului dintre știința și religie “ in volumul « Perspective romanesti asupra stiintei si teologiei »,editor Magda Stavinschi,Ed. Curtea Veche, Bucuresti, 2006
163. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, “Principiul antropic in gandirea Sfantului Maxim Marturisitorul si a Parintelui Dumitru Staniloaie”, in *Theologia Pontica*-revista Centrului de cercetari teologice,intercultural si ecumenice “Sf Ioan Cassian”, volumul simpozionului international “Misiunea Bisericii si interculturalitatea”, anul II(2009), nr.1, Ed.Vasiliana’98
164. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, “Raportul intre teologie si stiinta in modernitate si postmodernitate” in vol. “Simpozionului stiinta si religie – conflict sau convergenta?”, Constanta, nov.2005, Ed. Vasiliana’98, Iasi, 2005
165. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, “Scientology:False Science and Religiosity” ,in revista „Transdisciplinarity in science and religion”, nr.5\2009, Ed.Curtea Veche,Bucuresti, 2009

166. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, „New-Age sau revrăjirea lumii”, în volumul Centrului pentru studii misionare si ecumenice, intitulat „Misiune si responsabilitate creștina”, Editura ASA, Bucuresti , 2007
167. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, „The Anthropic Principle. A meeting-point between the scientific and theological perspectives” în volumul congresului international:”Transdisciplinary Approaches of the dialogue between science, art and religion in the Europe of tomorrow”, Sibiu, 9-11 septembrie 2007
168. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, *Ideologizarea științelor și impactul asupra relației dintre știință și religie*, în *Perspective Românești asupra științei și teologiei*, Editura Curtea Veche, București, 2006
169. Istodor, Pr. Prof. Univ. Dr. Gheorghe, “Clonarea- o altfel de nemurire” în colecția “Transdisciplinarity in science and religion”, nr. 1\ 2007, Ed. Curtea Veche, Bucuresti
170. Jay Gould, Stephen, “Science in Theology”, în *Science and Theology News*, no. 4, vol. 10
171. Kibre, Pearl; Nancy Siraisi, “The Institutional Setting: The Universities” published in *Science in the Middle Ages*, 1978, Chicago
172. Manolache, pr. lect. dr. Stelian, *Întâlnirea filosofului cu gnosa eclasiastică sau credință și rațiune filosofică în Stromatele lui Clement Alexandrinul*, în *Simpozionul știință și religie. Conflict sau convergență?*, Ed. Vasiliana '98, Iași, 2005
173. Mureșan, Lect. Dr. Radu Petre, *Scientologia : Religie sau știință?*, în *Studii teologice*, Nr. 1, 2007
174. Nicolescu, Basarab, “*Levels of Complexity and Levels of Reality*”, în *The Emergence of Complexity in Mathematics, Physics, Chemistry, and Biology*, Proceedings of the Plenary Session of the Pontifical Academy of Sciences, 27-31 October 1992
175. Popescu, D., „Cosmologia autonomă și cosmologia teonomă”, în *Știință și Teologie*, coord. D. Popescu, București, Editura XXI: Eonul Dogmatic, 2001
176. Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, “Natură și har în teologia bizantină” în rev. *Ortodoxia*, no. 26 vol. 3, 1974
177. Staune, Jean, “Știința și căutarea sensului. Întâlnirea dintre cunoașterea cea mai recentă și intuițiile milenare”, în Basarab Nicolescu; Magda Stavinschi, *Știință și Religie antagonism sau complementaritate*, Editura Noua Reprezentare a lumii XXI: Eonul dogmatic, București, 2002

178. Staune, Jean, “Știința și căutarea sensului. Întâlnirea dintre cunoașterea cea mai recentă și intuițiile milenare”, în *Știință și religie antagonism sau complementaritate*, Editura Noua Reprezentare a lumii XXI: Eonul Dogmatic, București, 2002
179. Thijssen, "Master Amalric and the Amalricians: Inquisitorial Procedure and the Suppression of Heresy at the University of Paris" *Speculum* 71:1 1996
180. Williams, D. H., “The evolution of pro-Nicene theology in the Church of the East” in rev. *From the Oxus River to the Chinese Shores: Studies on East Syriac Christianity in China and Central Asia*. Li Tang and D. W. Winkler (Eds.), LIT Verlag, Berlin, 2013
181. Wuest, Thorsten, Rainer Tinscher, Robert Porzel and Klaus-Dieter Thoben, „Experimental Research Data Quality In Materials Science”, in *International Journal of Advanced Information Technology*, , vol. 4, no. 6, December 2014